

Reč „referendum“ odjeknula je u srpskoj javnosti kada je došla od najmoćnijeg čoveka u zemlji, i to u vezi jednog od projekata koji trenutno okupira veliku pažnju građana, i tako zasenila neka od prethodnih pominjanja referenduma.

Govoreći o projektu izgradnje rudnika za eksploataciju rude jadarit u okolini Loznice, koju planira da pokrene kompanija Rio Tinto, a zbog upozorenja stručnjaka na moguće negativne posledice po ekosistem i negodovanja lokalnog stanovništva, predsednik Srbije Aleksandar Vučić predložio je kao rešenje - raspisivanje referenduma. Ovakva najava stiže u trenutku kada državne institucije uveliko rade na usvajanju izmena Ustava koje se tiču pravosuđa a koje bi, prema zakonu, morale da budu potvrđene na republičkom referendumu. On bi, prema dosadašnjim najavama, mogao da se održi već na jesen ove godine.

Dok mogući referendum o Rio Tintu ostavlja u senci i onaj mnogo važniji, ali za građane (glasače) dosadniji - referendum o ustavnim promenama, što vlastima ide na ruku, ovakav vid glasanja preči da postane novi politički alat za zbunjivanje javnosti i ostvarivanje političkih ciljeva - kao što se u domaćem političkom diskursu u poslednje vreme često koristio - poligraf.

Šta je zapravo referendum i kako se sprovodi?

Među referendumima o kojima se trenutno govori - za Rio Tinto i o ustavnim izmenama, važno je razlikovati da bi se prvi najverovatnije sprovodio kao lokalni, dok je drugi opšti, za celu Srbiju.

Glasanje za ili protiv izgradnje projekta Jadar, koji planira kompanija Rio Tinto u dolini reke Jadar, porazumevalo bi izjašnjavanje građana koji su neposredno obuhvaćeni ovih projektom. Ipak, mogla su se čuti i mišljenja da je ovo projekat koji bi mogao ostaviti potencijalne ekološke posledice na celu Srbiju te bi zbog toga bilo dobro da svi stanovnici imaju priliku da se izjasne o njemu.

Za potrebe ove analize, pretpostavićemo da se radi o lokalnom glasanju kako bismo uvideli koje su razlike između jednog i drugog.

Pre raspisivanja bilo kakvog referenduma, i lokalnog i republičkog, trebalo bi doneti novi Zakon o referendumu, kako su ukazali pravници, s obzirom da postojeći zakon datira iz 1994. godine i nije usklađen sa Ustavom koji je usvojen 2006. godine.

Lokalni referendum postoji kao zakonska mogućnost prema propisima kojima raspolažemo i odredbe za njegovo raspisivanje su slične kao i u slučaju glasanja na republičkom nivou.

I za jedan i za drugi, potrebno je da referendumsko pitanje bude jasno i nedvosmisleno sročeno i da se na njega može odgovoriti sa „da“ ili „ne“ odnosno „za ili protiv“. Sastavljanje referenduskog pitanja posebno je važan deo jer se razlikama u formulaciji itekako može

uticati na mišljenje birača.

Još važnija obaveza, koja bi trebalo da prethodi i sastavljanju pitanja i samom glasanju, jeste objektivno i potpuno informisanje građana o svim aspektima odluke za koju trebaju da glasaju.

To podrazumeva transparentno predočavanje svih dokumenata - recimo onih ugovora sa kompanijom Rio Tinto, analiza stručnjaka kao što su procene rizika po životnu sredinu, ili u slučaju izmena Ustava, transparentnost kompletne procedure donošenja novih zakonskih rešenja koja se tiču pravosuđa.

Za usvajanje odluke za koju su se građani izjašnjavali neophodno je da je za to glasala većina od izašlih birača, a ne većina upisanih kao što je to negde slučaj. Odluka doneta na referendumu je obavezujuća.

Referendume mogu da nadgledaju nezavisni posmatrači - kao što su CRTA, CeSiD, OEBS i drugi, uz ispunjavanje zakonskih procedura, kao što je to slučaj i kada nadgledaju održavanje izbora i prate izborni proces. CeSiD je 2006. godine nadgledao sprovođenje republičkog referenduma kada se donosio aktuelni Ustav Republike Srbije. Ovo je važan mehanizam za kontrolu, posebno u uslovima kakvi trenutno postoje u Srbiji i gde se čitav izborni proces dovodi u pitanje što stvara sumnju da bi se slični problemi mogli pojaviti i sa referendumom.

Stari pojam u novoj funkciji političkog marketinga

Referendum kao procedura koju je neophodno sprovesti da bi se pristupilo izmenama Ustava, pominje se u srpskoj javnosti konstantno ali tiho i to u nekoliko najvažnijih tema - ustavne izmene o pravosuđu koje zahtevaju referendum, pitanje Kosova, ukoliko bi se menjala preambula Ustava, takođe bi zahtevalo referendum, a najnovija tema je lokalni referendum za projekat Jadar.

Već nekoliko poslednjih godina, od kada postoji pritisak EU da se sprovedu izmene najvišeg pravnog akta u delu o pravosuđu, govori se i u referendumu koji bi posle toga morao da usledi. Ova tema ostaje politički „tiha“ iz više razloga: pitanje pravosudnog sistema i izmene koje treba doneti nisu nešto što razume najširi deo građana niti osećaju da ih pogađa te se od ovoga ne može praviti atraktivna politička kampanja. Sa druge strane, onaj deo stručne javnosti koji razume šta znači menjati ustrojstvo pravosudnog sistema na ovaj način, ima ozbiljne zamerke na predloženo rešenje izmena. Te zamerke se svode na jasnu poruku - izvršna vlast, na čelu sa Srpskom naprednom strankom, pokušava da oduzme nezavisnost sudskoj grani vlasti.

Zato na svetlo dolazi referendum o Rio Tintu, kao pokazna vežba i do sada neiskorišćena

snaga za mobilizaciju građana. Osim izlaska na izbore, zašto ne bismo „demonstrirali demokratiju“ i izlaskom na referendum – možda se zapitao neko iz vlasti. Neko ko je shvatio da je ekologija nova važna tema oko koje se okuplja sve veći broj građana, ali nedovoljno kanalisana.

Oni se okupljaju oko različitih ekoloških pokreta, protesta, inicijativa, ali ako bi im se dao institucionalni mehanizam da se izjasne o pitanjima zaštite životne sredine – a gde boljeg mehanizma od direktnog glasanja na referendumu, onda bi vlast preuzela vođstvo i usmeravanje volje građana oko ovog pitanja.

Izvor: talas.rs